Дәріс 14. Этникалық жанжалдардың ерекшелігі мен олардың себептері

Дәрісте этникалық жанжал түрлері, оның болу себептері, жанжалдың даму сатылары және оларды шешу жолдары қарастырылады.

Дәріскер: т.ғ.к., доцент Қ.Б. Баудиярова

Дәріс жоспары

Дәріс жоспары:

1. Этносаралық шиеленіс ұғымы және оның пайда болу себептері.

2. Этникалық жанжалдардың негізгі факторлары: территориялық даулар, ресурстар мен меншік үшін күрес, миграция, тарихи естелік.

3. Этникалық жанжалдардың типологиясы мен классификациясы: этнотерриториялық, мәдени-тілдік, діни және әлеуметтік-экономикалық жанжалдар.

Дәріс мақсаты

Білім алушыларға этносаралық шиеленіс пен этникалық жанжал ұғымдарының мазмұнымен таныстыру. Этникалық жанжалдардың пайда болу себептері мен олардың әлеуметтік-экономикалық, саяси және тарихи факторлармен байланысын түсіндіру. Сонымен қатар этникалық жанжалдардың түрлері мен олардың даму динамикасын талдауға үйрету.

Этникалық жанжалдардың анықтамасы мен маңыздылығы

Этникалық жанжалдар - бұл екі немесе одан көп этникалық топтар арасында туындайтын қақтығыстар. Олар мәдени, тілдік, діни немесе тарихи айырмашылықтар негізінде пайда болуы мүмкін.

Мұндай жанжалдар әдетте топтардың аймақтық аймақтары, ресурстарға қол жеткізуі немесе саяси билігімен байланысты. Олар ұзақ уақыт бойы созылуы және көптеген адамдарға әсер етуі мүмкін.

Этникалық жанжалдарды түсіну - оларды шешу және қайтадан пайда болуын болдырмау үшін маңызды алғышарт.

Этникалық жанжалдардың тамырлары

Этникалық жанжалдардың тарихи тамырлары мыңдаған жылдар бойы созылады. Көптеген қақтығыстар колониялық әділетсіздіктердің, шектелген жерлердің және этникалық топтар арасындағы ресурстарды теңсіз бөлісу салдарынан туындайды.

1

Антик дәуір

Империялар мен этникалық топтар арасындағы қақтығыстар

2

Орта ғасыр

Нысанаушылық және территориялық келіспеушіліктер

3

Калониялық дәуір

Еуропалық өкілдердің шектелген жерлерді бөлісуі

4

Қазіргі заман

Ұлттық босану қозғалыстары мен сепаратизм

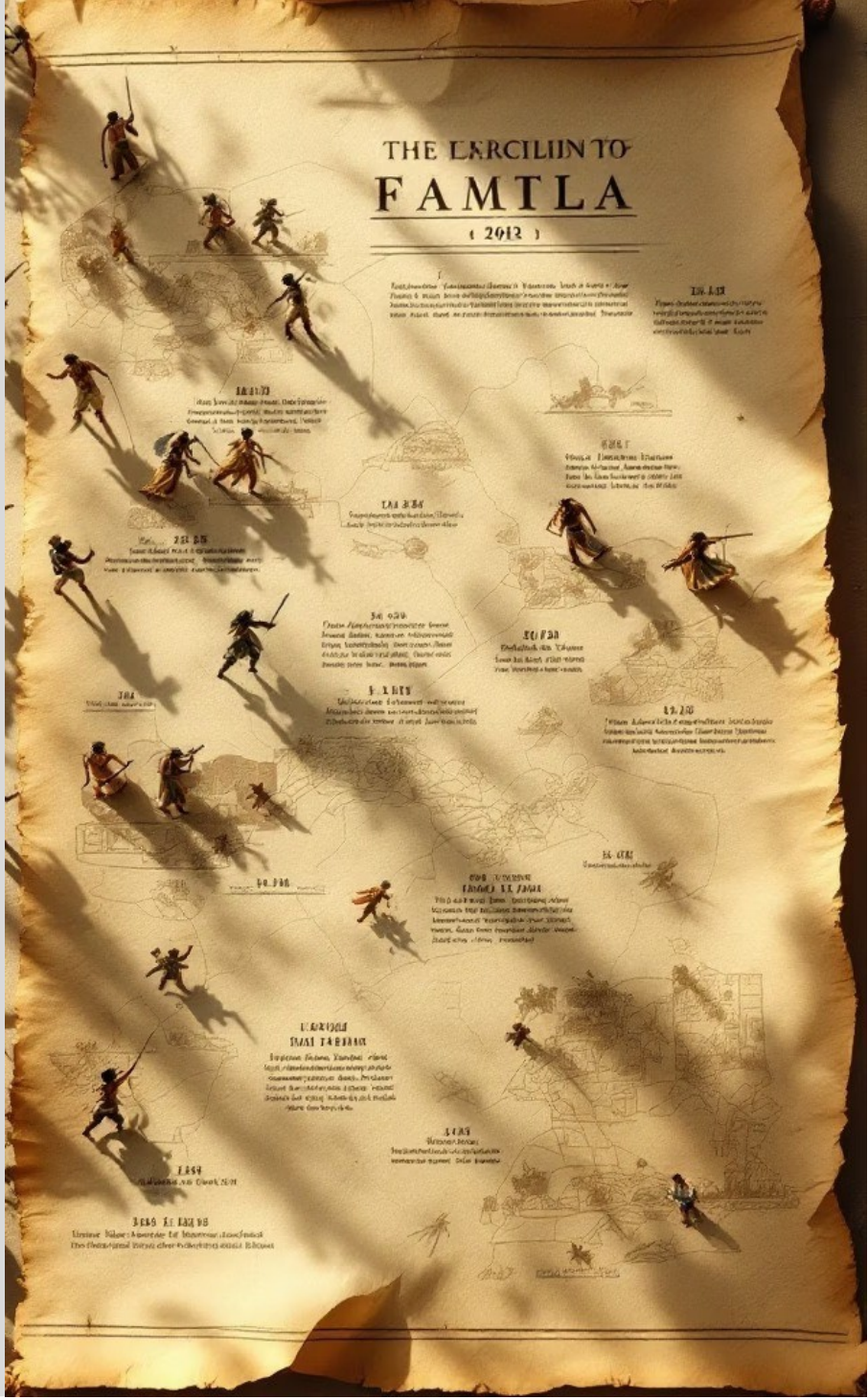

Экономикалық себептер: Ресурстарға қол жеткізу және теңсіздік

Ресурстарға қол жеткізу

- Жер ресурстары мен аграрлық территориялар
- Минералдық қазбалар және пайдалы қазбалар
- Су қоры және су шаруашылығы
- Энергетикалық ресурстар

Экономикалық теңсіздік

- Топтар арасындағы кіріс айырмашылығы
- Жұмыспен қамту мүмкіндіктері
- Қаржылық ресурстарға қол жеткізу
- Білім беру мен денсаулық сақтау

Экономикалық теңсіздіктер және ресурстарға қол жеткізудегі айырмашылықтар этникалық жанжалдардың табылады. Бір топтың ресурстарға үстемдік ететін немесе экономикалық мүмкіндіктердің теңсіз бөлінуі басқа топтарда ашуланушылық туғызады.

Саяси факторлар. Билік үшін күрес және сепаратизм

Билік үшін күрес

Саяси биліктің теңсіз бөлінуі және әр топтың өкілдігінің болмауы

Сепаратизм

Белгілі бір аймақта мемлекеттік шекаралардан тыс өзіндік мемлекетті құру талабы

Саяси қатысу

Саяси процесске қатысуға деген шектеулер мен дискриминация

Саяси факторлар этникалық жанжалдардың дамуында маңызды рөл атқарады. Бір топтың басқа топтардың құқықтарын шектеуі немесе олардың саяси өкілдігін жоққа шығаруы күшейтуге әкеледі. Сепаратистік қозғалыстар әдетте тарихи әділетсіздіктер мен саяси дискриминация салдарынан туындайды.

Мәдени және діни айырмашылықтар: Идентиті қақтығыстары

Мәдени айырмашылықтар

- Тіл және жазу жүйелері
- Салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар
- Мәдени мерекелер мен атаулар
- Санаттар және жіктеу жүйелері

Діни айырмашылықтар

- Діни сенімдер мен құндылықтар
- Діни қызметтер мен сақтау тәртібі
- Діни мекенжайлар мен территориялар
- Діни бірлестіктер

Мәдени және діни айырмашылықтар этникалық топтар арасындағы қақтығыстардың негізін құрайды. Мұндай айырмашылықтар әдетте тарихи тамырларға ие және ұрпақтар бойы сақталады. Сыртқы факторлардың әсерімен олар жанжалға айналуы мүмкін.

Сыртқы әсерлер: Өңірлік және халықаралық араласу

Шетелдік әлеуеттер
Сыртқы мемлекеттердің жанжалға араласуы өз мүдделері үшін. Бұл әдетте ресурстарға немесе стратегиялық аймақтарға қол жеткізу мақсатында жасалады.

Халықаралық ұйымдар
БҰҰ, ОӘК, ЕҰҚ сияқты ұйымдардың араласуы. Олар бейбітшілік жағдайын қалпына келтіру үшін арбитр рөлін атқаруы мүмкін.

Өңірлік әсерлер
Көршілес мемлекеттердің жанжалға әсер етуі. Шекара аймақтарындағы этникалық топтардың қолдауы немесе қарсы шығуы.

Жанжалдардың даму кезеңдері: Эскалациядан шешуге дейін

1. Контекстуалдық кезең

Тарихи, экономикалық және саяси шарттардың қалыптасуы

2. Инцидент кезеңі

Триггер оқиғасының болуы және қақтығыстың басталуы

3. Эскалация кезеңі

Қақтығыстың күшеюі және көлемінің ұлғаюы

4. Тұрақты кезең

Жанжалдың ұзақ уақыт созылуы

5. Шешу кезеңі

Бейбітшілік келісімдері мен қайта құру

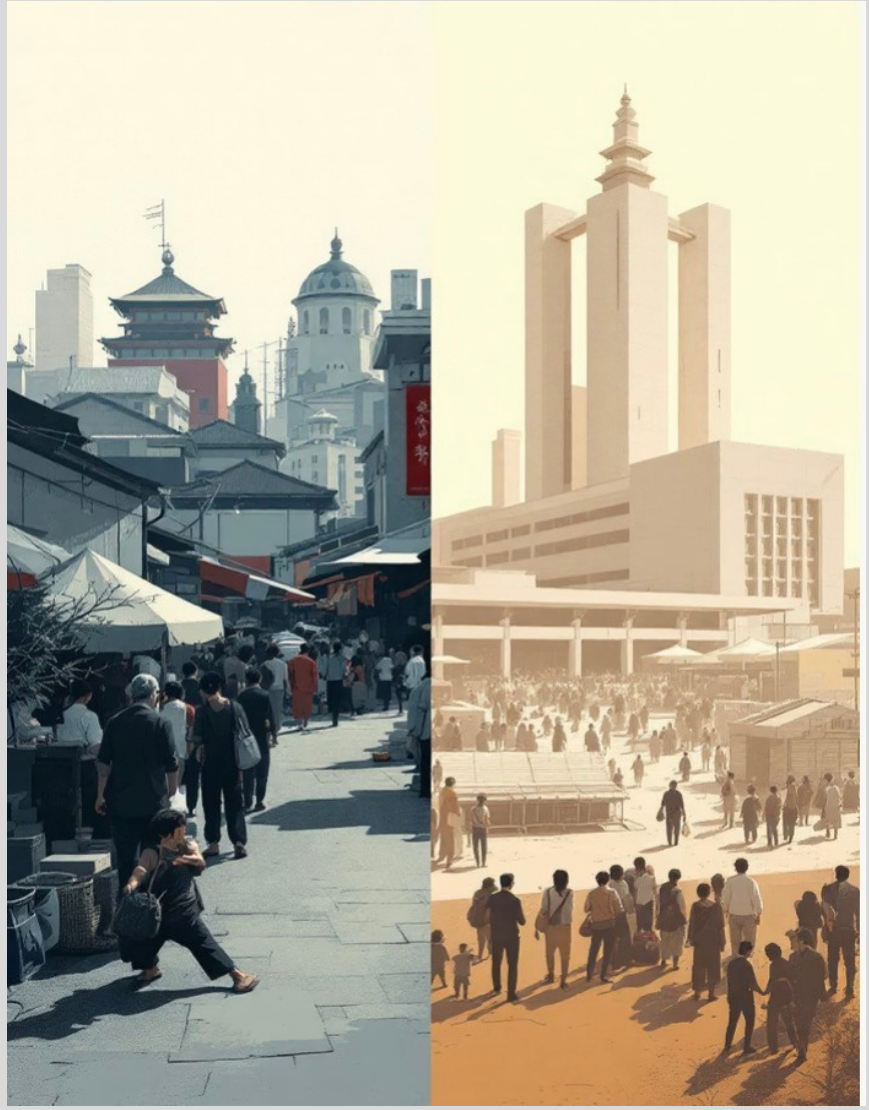

Жанжалдардың салдары: Әлеуметтік, экономикалық және гуманитарлық әсерлер

Әлеуметтік әсерлер

Қоғамдың бөлінуі, этникалық топтар арасындағы сенімсіздік, мәдени мұралардың жоғалуы, қоғамдық институттардың қирауы

Экономикалық әсерлер

Инфрақұрылымның бұзылуы, шаруашылықтың тоқтап қалуы, инвестициялардың кетуі, азық-түлік және ресурс артықшылықтары

Гуманитарлық әсерлер

Адамдардыңөлімі к өші-қон психологиялық травмалар, денсаулық сақтау жүйесінің бұзылуы мүгедектер,

Этникалық жанжалдардың салдары көп деңгейлі және ұзақ мерзімді болады. Олар тек жанжал аймағында ғана емес, сонымен қатар аймақтық және глобалдық деңгейде де әсер етеді. Қайта құру процесі жылдар бойы созылуы мүмкін.

Этникалық жанжалдарды шешу жолдары мен алдын алу шаралары

Шешу жолдары

- Диалог пен келісімдерге ынталандыру
- Бейбітшілік шарттарын жасау
- Саяси реформалар мен демократияландыру
- Құқықтық реформалар
- Экономикалық қайта құру

Алдын алу шаралары

- Теңсіздікті азайту
- Саяси қатысуды қамтамасыз ету
- Экономикалық мүмкіндіктер
- Білім беру және мәдени диалог
- Заң жүйесін нығайту

Этникалық жанжалдарды шешу және алдын алу үшін кешенді тәсіл қажет. Тарихи әділетсіздіктерді мойындау, саяси және экономикалық теңсіздікті азайту, мәдени диалогты дамыту маңызды. Халықаралық қауымдастықтың қолдауы да маңызды рөл атқарады.

Бекіту сұрақтары

1.Этносаралық шиеленіс дегеніміз не?
2.Этникалық жанжалдардың пайда болуына әсер ететін негізгі себептерді атаңыз.
3.Территориялық даулар этникалық жанжалдардың туындауына қалай әсер етеді?
4.Ресурстар мен меншік үшін күрестің этникалық жанжалдағы рөлін түсіндіріңіз.
5.Этникалық жанжалдардың негізгі типологиясы мен классификациясын атаңыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. М., 2000.
2. Этнология (Этнография). М., 2015. 580 с.
3. Арутюнов С.А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. М., 1989.
4. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. М., 1983.
5. Белик А.А., Резник Ю.М. Социокультурная антропология. М., 1998.
6. Артықбаев Ж. Этнология. Алматы, 2005.
7. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология. Алматы: Қазақ университеті, 2016. 236 б.